

Ev İçi Emek Tartışması

Alm. Hausarbeitsdebatte. – Ar. munāqaşat al-’amāl al-manziliya. – F. débat sur le travail ménager. – İng. Domestic-Labour Debate. – İsp. debate sobre el trabajo doméstico. – Rus. diskussia o domasney rabote. – Çin. jiauw laodong taolun 家务劳动讨论.

“Ev içi emek tartışması” İkinci-Dalga Feminizm içindeki önemli ihtilaflardan birisiydi. 1960’lı yılların sonlarında Kuzey Amerikalı ve Britanyalı kadın özgürlüğü savunucuları, politik duruş itibarıyla çoğunlukla sosyalist feministler, “ev içi emek” hakkında bir sorgulamaya giriştiler. Onların kullanımında, söz konusu terim ücretsiz ev işi ile özel aile içinde, başta kadın eş ve anneler olmak üzere, ailenin kadın üyelerince gerçekleştirilen çocuk bakımına karşılık geliyordu. Ev içi emeği ve onun işgücünün yeniden üretimiyle olan ilişkisini kuramsallaştıran bu feminist düşünce, kadının ikincil konumunun, eşzamanlı olarak Marksist ve feminist olan, bir perspektiften anlaşılmasının anahtarı olacaktı. Uluslararası çabanın ürettiği bu oldukça hacimli yazın ev içi emek tartışması olarak biline geldi.

1. Feministler ev içi emek ve işgücünün yeniden üretimi analizine dair uğraşlarında Marksist metinleri inceleyerek Marksist kavramlarla boğuşular. Yaklaşık kırk yıl arayla yazılmış iki metin parçası özel bir ilgiye mazhar olmuştur. Bunlardan ilki, **Marx** ve **Engels**’in bireyin yeniden üretilip korunduğu bir alan olarak gördükleri aile üzerine tartışması sırasında ortaya çıkmış olup hiçbir zaman basılmamış

1846 tarihli *Alman İdeolojisi*’nde idi. “Hem kişinin kendini emek içinde var etmesi, hem de doğumdaki taze yaşam anlamında yaşamın üretimi şimdi çift yönlü, bir tarafıyla doğal bir tarafıyla da toplumsal, bir ilişki gibi görünmektedir” (MECW 5, 37). İkinci parça **Engels**’in 1884 tarihli *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*’nin önsözündendi. Burada **Engels** birbirine paralel süren iki çeşit üretimi mevzu bahis eder: “bir taraftan yaşam araçlarının üretimi... öbür taraftan insanın kendi kendisini üretmesi” (MECW 26, 131). Her ne kadar daha sonra sosyalist hareket şeylerin ve insanların çift yönlü üretimi tezi ile çok ilgilenirse de 1970’lerin sosyalist feministleri onu karşı konulamaz bulmuştur. Bu cazibenin altında birkaç faktör bulunur: ilkin, kadınların uğruna önemli sorumluluklar aldığı etkinliklerin önemine vurgu yapmıştır; ikinci olarak, insanların üretim sürecinin sadece özerk bir karakter taşımadığını aynı zamanda şeylerin üretimine eşit bir kuramsal önemi haiz olduğunu ima ediyordu; ve üçüncü olarak, feminist çabaları ev içi emeğin kuramsallaştırmasını ve bağımsız bir kadın hareketinin inşasını meşrulaştırıyor gibiydi.

İşgücünün yeniden üretimi ile ailevi yapı, ücretler ile ev içi emek arasındaki bağlantıları ortaya koyması nedeniyle **Marx**’ın *Kapital*’i de ev içi emek kuramcılarının dikkatini cezbetmiştir. Her metada olduğu gibi emek gücünün fiyatı da aldığı değere göre artar ya da azalır. Bireysel düzeyde, “emek gücünün değeri emekçinin varoluşunu sağlayan

yaşamsal araçların değeridir”. Eşsiz olarak, bu değer tarihi ve ahlaki unsurları kapsar, nitekim herhangi verili bir tarihi anda toplumsal olarak oluşturulmuş normal bir geçimlik düzeyi vardır. Bunun yanında işçi ölümlü olduğundan işgücünün değerine karşılık gelen yaşamsal araçlar “işçinin yedekleri, örneğin çocukları, için elzem olan araçları kapsamaludur” (MECW 35, 180). Makinenin girişi, örneğin, “[işçi] ailesinin bütün üyelerini emek piyasasına savurarak, erkeğin emek gücünün değerini bütün ailesine dağıtır ve dolayısıyla onu değersizleştirir” (MECW 35, 398). **Marx**’ın “görelî artık nüfus” ve “yedek sanayi ordusu” tartışmaları, işçi sınıfının yeniden üretimini bütünlüklü kapitalist toplumsal yeniden üretimin merkezine koymalarından ötürü ev içi emek tartışmasıyla da alakalı gibi görünmüşlerdir.

Lenin’in de ev içi emek tartışmasıyla alakalı dillendirdiği bazı hususlar olmuştur. Kadının ikincilliği tartışmasında o, ev içi emeğinin kadınlara yapılan baskının sürdürülmesindeki merkezi rolüne odaklanır. Köylü ve proleter kadınlar “ev içi kölelik” tarafından sarmalanırken “mutfak ve çocuk bakıcılığı angaryasının vahşî talepleri” tarafından boyun eğdirilirler (LCW 29, 429). 1917’den sonra, **Lenin** “kadını özgürleştiren bütün kanunlara rağmen o ev içinde bir köle olmaya devam eder, çünkü küçük ev işleri onu baskılar, boğar, çürütür ve küçük düşürür; mutfağa ve çocuk bakıcılığına zincirler; o barbarca verimsiz, önemsiz, sinir bozucu, çürütücü ve mahvedici angarya uğruna emeğini heba eder” diye not eder. (a.g.e). **Lenin**’in kadınların itaat ettirilmesinin ideolojik

temeli yerine maddi temeli üzerine olan vurgusu dönemi için oldukça olağan dışıydı.

2. 1970’lerin ev içi emek tartışmasının ABD Komünist Partisi içindeki bir tartışmanın doğrudan öncüsü olduğu çoğu kimse tarafından bilinmez. *Kadının Savunulmasında* (1940) [adlı kitabında] ve müteakip polemiklerde ABD-KP üyesi Mary **Inman** kapitalizm içinde kadınların baskı altına alınmasını inceledi. **Inman**’a göre kadının ezilmesinin kültürel ve psikolojik yönlerinin yanı sıra iktisadi, siyasi ve hukuki birçok yönü vardır. Ev içi emek tartışması ile en çok alakalı olarak **Inman**, kadınların ev işi ve çocuk yetiştirmenin güncel ve gelecek işgücünü ürettiğini; yani ücretlendirilmeyen aile emeğinin bağımsız bir üretim biçimine katıldığını ve elbette sermaye için üretken emek olduğunu iddia eder. ABD-KP çevreleri başta **Inman**’ın iddialarını sempatiyle karşılayarak gözden geçirdiler; fakat daha sonra KP çözümlemeyi reddetti. **Inman** da bunun üzerine Parti’den istifa etti. K. **Weigand**’a (2001) göre onun çalışması yine de partinin kadın üyelerini, ve nihayetinde [partinin] kadınlarla savaş sonrası çalışmasını etkilemiştir. Bu arada, **Inman** sola yönelik çok sayıda mektup ve makale kaleme alarak, *İki Üretim Biçimi*’ni (1964) özel olarak yayımlayarak, flizlenen kadınların özgürlüğü mücadelesini takip ederek ve hatta California’daki genç sosyalist feministlerle doğrudan bazı bağlantılar kurarak kendi görüşlerini savunmaya devam etti. Belki de ev içi emek tartışması bir şekilde doğrudan **Inman**’ın kendisinden ve onun çalışmasından etkilendi. Büyük bir ihtimalle söz

konusu etki dolaylı bir şekilde olmuş, düşüncelerinin KP içindeki daha önceki etkileri yoluyla bazı tavırlara nüfuz etmişti.

Ev içi emek tartışması sıklıkla geniş bir şekilde yayılan ve basımdan önce uzun bir süre tartışılan bir dizi makale şeklinde oldu. 1960'ların sonlarında Vancouver, Kanadâda yaşayan bir ABD vatandaşı olan Margaret **Benston** ile Toronto'da oturan Kanadalı bir feminist olan Paggy **Morton** tartışmayı alevlendiren makaleler yaydılar. Birçok yönden **Inman**'ı tekrarlarlarken, haneleri üretim alanları, ev işi ve çocuk büyütme de emek süreçleri olarak gördüler. **Benston**'a göre kadınların ikincil statüsünün aile içindeki ücretlendirilmemiş ev içi emekte "maddî" ve "iktisadî" bir kökü vardır. Kadınlar "ev ve aile ile özdeşleştirilmiş etkinliklerdeki basit kullanım değerlerinin üretiminden sorumlu bir insan grubu"dur (**Benston** 1969, 16). Bunun için aile başlıca işlevi, zamanında genel olarak sanıldığı gibi, tüketim değil; üretim olan iktisadî bir birimdir. **Morton**'ın makalesi **Benston**'ın çözümlemesini eleştirip, genişletti. O aileyi "işlevi işgücünü koruyup yeniden üreten bir birim olarak" (Morton 1971, 214) görür. Yani, "ailenin görevi hâlihazırdaki işgücünü koruyup, işgücünün üretken üyeleri olmaları için gerekli yetenek ve değerlerle bezenmiş, gelecek kuşak işçileri tedarik etmektir" (Morton 1971, 215-6). Bu yolla, Morton aileye dair çözümlemesini kapitalist üretim biçimine dair çalışmalarına bağlar ve işçi sınıfı kadınlarının aile içinde, iş gücünde ve iki rol arasında deneyimledikleri çelişiklere odaklanır. Kadınların durumundaki çelişkili

eğilimlere dair tartışması **Benston**'ın yaklaşımında olmayan dinamik bir unsur ortaya koyar.

Mariarosa **Dalla Costa**'nın 1972 yılında İtalya ve ABD'de eşzamanlı olarak yayımlanan bir makalesi tartışmayı birkaç adım öteye taşıdı. Hem geleneksel sol görüşlere hem de kadınların kurtuluşu hareketinin yazınına saldırmakla, **Dalla Costa** ev işinin sadece görünüş itibarıyla kapitalist üretim alanının dışında var olduğunu iddia eder. İşin aslı, ev işi sadece doğrudan tüketim için gerekli kullanım değerlerini değil, aynı zamanda asıl gerekli olan meta [haline gelen] işgücünü de üretir. Aslında artı değer ürettikleri için ev kadınlarının tam anlamıyla sömürülen "üretken işçiler" olduğunu iddia eder. Bu artı değere el koyma işlemi kapitalistin işçi sınıfının evli erkeğine bir ücret ödemesiyle sağlanırken; bu münasebetle de koca kadının sömürülmesinin bir aracı olur. Demek ki, ev içi emek "üretken emeğin maskelenmiş bir biçimi"dir (**Dalla Costa** 1972, 34). **Dalla Costa** iki stratejik seçenek önerir: ilkin, evde çalışan işçi sınıfı kadınlarının eve işinin ödenmemesine, cinselliklerinin bastırılmasına, ailenin dış dünyadan soyutlanmasına vs. karşı harekete geçmelidirler; ikinci olarak, hepten çalışmayı reddetmelidirler; kadınlar yeterince çalıştılar zaten, artık "çalışma yoluyla özgürleşme mitini kabul etmemelidirler" (**Dalla Costa** 1972, 47). – **Dalla Costa**'nın makalesinin polemik enerjisi ve politik alanı Atlantik'in her iki yakasındaki kadınların özgürlüğü hareketi üzerinde besleyici bir etki yarattı. **Benston**, **Morton** ve diğer Kuzey Amerikalı yazarların aksine **Dalla Costa**'nın Marksist teori ve sosyalist

siyaseti çok derinlemesine kavradığı görülmektedir. Hatta **Benston** ve **Morton**'undan daha fazla bir şekilde, kadınların ezilmişliği sorununu kadınların ücretlendirilmeyen ev içi emeklerinin kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi üzerindeki rolüne dair bir çözümlenmeye yerleştirmiştir. Bunun yanında, onun analizi ev işi için ücret talep eden küçük fakat atılgan bir hareket için kuramsal temel vazifesi gördüğünden, siyasi pratiğe cazip bir bağlantı sundu.

Ev içi emek tartışması geliştikçe tartışma üç sorunu merkeze aldı: ev içi emeğin ürünü ve doğası, üretken olup olmadığı ve kapitalist toplumsal yeniden üretim ile muhalif aktivizm üzerindeki rolü. İki genel duruş ortaya çıktı. Bunlardan ilki ev içi emeğin ürününün hem kullanım değeri hem de değişim değerini doğuran meta işgücü olduğunu iddia eder. Bunun, ev içi emeğin artı değer üreticisi ve ev içi emeği oluşturanların –kadınların– sömürüldüğü anlamına geldiği söylenebilir. Bu yolla cinsiyete dair çelişkiler açık bir maddi temel kazanır ve ev kadınları da fabrika işçileri gibi sınıf mücadelesinde aynı stratejik konumu işgal eder. İkinci duruş ev içi emeğin sadece işçinin de dahil olduğu hane halkı üyelerinin doğrudan tüketimi için gerekli kullanım değerlerini ürettiği; böylelikle de işçi sınıfının tümünden korunması ve yenilenmesine katkıda bulunduğu iddiasındadır. Ev içi emeği üretken ya da verimsiz olarak değil, başka bir şey olarak kuramsallaştırmak gerekir ki, buna da sadece bazı kişiler girişmiştir. Benzer bir şekilde, bu kuramsal konumun muhalif siyasi stratejiyle apaçık doğrudan ilişkisi

yoktu.

3. Ev içi emek tartışması baştan beri uluslararası bir olgu oldu (**Hamilton/Barrett** 1986 ve **Armstrong/Armstrong** 1990 İngiltere ve Kanada'nın bir özeti sunarlar). Fransa'da bu [tartışma] ateşli bir şekilde karşılandı. Kuramsal feminist dergilerin dar çevrelerinde hâlihazırda en az iki karşıt konum vardı. 1) ev kadınlarının çalışması üretken değildir çünkü artı değer üretmez ve sermayenin iktidarı altında direkt olarak meydana gelmez. [Kadınların çalışması] kapitalist üretim sürecinin kendi geri kalmışlığı içinde sosyalleştirdiğinden ötürü kesinlikle lağvedilmeli, sosyalleştirilmelidir. Kendi temelleri ile birlikte ataerkil baskı sistemini ve aileyi çözümlen, ayrıca aileyi lağvetme hedefi de olan, siyasal bir strateji geliştirilmeliydi. Bu konumun temsilcileri yaygın olarak **Marx** ve **Engels**'e, ve de **Lenin**'e atıfta bulunurlar. Her ne kadar Fransa'da Komünist Parti içindeki kadınlar tarafından önerilse de, bu görüş kendisini Parti'nin resmi siyasetine muhalif bir çizgide buluyordu. Fransız Komünist Partisi'nin ilkesel savunuları öteki Batı Avrupa Komünist Partileri'ninkine benzediği içindir ki bütün bu partilerin içinde feminist başkaldırıları mevcuttu. 2) Fransız Komünist Partisi içindeki ana akımlarda ilkesel olarak ev içi emek kendi özel biçimiyle sorunsallaştırılmadı. Bilakis, aile yaşamı ve mesleki faaliyeti kadınlar için uygun hale getireceği düşünülen ev içi emek ve teknik kolaylıkların toplumsal cinsler arasında eşit paylaşımı savunulmuştu. Danièle **Leger** (1982) bu yolla emeğin içerik ve biçiminin kırılacağını; üretim ilişkilerinin

bütünlüğü içinde de ailenin ve ailenin konumunun doğal bir hale geleceğini iddia etmişti.

Ev içi emeğin kendi üretim biçimini oluşturduğu görüşü de yayıldı. Christine **Delphy** (1984) örneğin, ev kadınlarının artı değer üretmediği fikrini öne sürmüştü. Ama bu, kadınların tüm ekonomiden dışlandıkları anlamına gelmiyordu; sadece, onlar kendilerini pazarda özgürce satarlarken (özgür ücretli emekçiler anlamında) daha bir zorlukla karşılaşıyorlardı. Kadınlar kendilerinin iş gücüne sahip değillerdi ki, onların işgücü daha çok aileye aitti. Dolayısıyla bu, bağımsız bir üretim tarzı olarak kapitalist üretim tarzı ile ilişkilendirilmişti. Böylece o, kadınların bir sınıf olarak erkeklere karşı seferber olmaları gerektiği sonucuna varmıştır.

ADC'de [Alman Demokratik Cumhuriyeti ya da Doğu Almanya] daha çok bilinen bir tartışma vardı. Bu tartışmanın belli başlı savı, kadınların pazara girer girmez daha az değer ürettiklerini, çünkü kendilerinin iş gücünün bir kısmının erkek iş gücünün yeniden üretilmesi için harcandığını, bunun da kapitalist ekstra artı değer olarak dikkate değer bulunmadığını belirtir. Sigrid **Pohl** (1983) bu görüşü, kapitalist sistemi sürdürüp kadın ücretlerine karşı ayrımcılık yaptığı için, ev içi emeğe karşılık ücret talebi stratejisiyle değil, olağanüstü kâr alanın dağıtılması stratejisiyle, özetledi.

Ev içi emek tartışması ayrıca “Üçüncü Dünya Ülkeleri”ne de ulaştı. Hindistan'daki ev içi üretim örnekleriyle başlayarak Gabrielle **Dietrich** (1984), örneğin, Batı feminizminin savlarını

yetersizliklerinden dolayı reddetti. Buna karşın, eğer yenilenmiş bir Marksizm içindeki ev içi emek tartışmasında üretilmiş sorunları ele almayı becermezlerse dünyadaki bütün Sosyalist hareketlerin kadın üyelerini kaybedeceğini vurgulamıştır.

Görünüşe göre, gelişen ev içi emek yazını ilk etapta sosyalist feministlerin sosyalizm ve kadınların özgürlüğüne çift yönlü bağlılıklarını teyit etmiş, hatta meşrulaştırmıştır. Oysa çok geçmeden bir dizi problem ortaya çıktı. Apaçık görülen kavram ve kategoriler sağlıklarını kaybettiler. Örneğin ‘ev içi emek’ kategorisinin anlamı belirsizleşti. Ev içi emek sadece ev işine mi tekabül ediyordu? Yoksa çocuk doğurma ve çocuk bakımını da kapsıyor muydu? Kuramcıların cinsiyete dayalı iş bölümü olduğu iddiasıyla açıklamayı arzuladıkları ev içi emek, kadın işleriyle özdeşleştirilmesinde olduğu gibi, döngüsel savlar yaygındı. Bunun yanında, tartışmanın neredeyse sadece ödenmeyen ev içi emeğe olan ilgisi, gerek ev hizmetçisi gerek ücretli işçi, kadınların ücretli emeğinin önemini düşürmüştü. Görünüşe göre ekonomiye odaklanması da politik, ideolojik, psikolojik ve cinsel meseleleri aşırı bastırmıştır. Kadın kurtuluşu savunucuları ev içi emek literatürünün soyutluğunu kafa karıştırıcı bulmuşlardır. Tartışma öyle yollarla gelişti ki, sadece takip edilmesi zor değil; aynı zamanda eylemsellik savunucularının ilgisine de çok az mazhar oluyordu. Kavramların somut dünyadan kopuk bir şekilde birbirleriyle karşılıklı etkileştikleri görülüyordu.

4. 1970'lerin ev içi emek tartışması

iki farklı dinleyici kitlesine hitap ediyordu: Sol ve feministler, özellikle de sosyalist feministler. Söz konusu on yılın sonuna doğru çoğu feminist tartışmanın yanlış yönlendirilmiş bir girişim olduğu sonucuna vardılar. İlk örneği 1975'te yayımlanan oldukça etkili bir yazı olan “Feminizm ve Marksizm’in Mutsuz Evliliği” makalesinde Heidi **Hartmann** onların hayal kırıklığını yakalamıştı. “Marksizm’in kategorileri cinsiyet körüdür” şeklinde not eden **Hartmann** iki kuramsal paradigmanın birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. “Hem Marksist çözümleme, özellikle de tarihsel ve maddeci yöntemi, hem de feminist çözümleme, özellikle de ataerkilliği toplumsal ve tarihi bir yapı olarak tanımlanması” kullanılmalıdır (**Hartmann** 1981, 2–3). Bu “ikili sistem” yaklaşımı her birisi ayrı bir kuramsal yöntemle analiz edilebilir bir kapitalizm ve ataerkillik birlikteliğini doğru varsaymaktadır. Bu yaklaşımdan bakıldığında ev içi emek tartışmasının iki sistem arasındaki sınıra köprü kurma çabası çok da anlamlı değil.

İki farklı sitem düşüncesi –kapitalizm ve ataerkillik– çok kısa süre sonra sosyalist-feminist kuramsallaştırmada başat hale geldi. Yine de bu, feminist anlayışın Marksist kuramı çok da etkilemediği anlamına gelmektedir. Iris Marion **Young**’un belirttiği gibi, “ikili sistem kuramı geleneksel Marksizm’in üretim ilişkileri, tarihsel değişim ve kapitalizmin yapısı çözümlemesi teorisini temelde değişmemiş bir biçimde devam ettirmesine olanak verdi... Yani, geleneksel Marksizm’den çok da farklı olmayarak, [bu yaklaşım] kadınların

ezilmişliği sorununu Marksizm’in temel sorunlarına salt bir eklentiymiş gibi görme eğilimindedir” (**Young** 1981, 49). Her durumda kadın hareketlerinin gündemleri öteki teorik ve pratik meselelerle dolarken; ev içi emek kuramsallaştırması şöyle dursun, sosyalist feminizme ilgi dramatik bir şekilde düştü.

1980’lerde ev içi emek kuramsallaştırmasının izleyicileri daha da azaldı. Açıkçası giderek yükselen muhafazakâr politik iklim ile birçok radikal toplumsal hareketin düşüşü ya da tahribatı bu darboğazda bir rol oynadılar. Feminist entelektüel çalışma ilerlemeyi, hatta başarılı olmayı, başardı, fakat kadın hareketi eylemciliğiyle öncekinden çok daha az bağlantılarla. Varlığını kolej ve üniversite kampüslerinde sürdürürken, [söz konusu kuramsallaştırmanın] uygulayıcıları bir dizi mesleki baskı ve disiplinsel zorlamayla karşılaştılar. Dahası, feminist kalemlerin daha geç kuşakları 1960’ların kalkışma ortamında doğan radikal kadın hareketine katılma şansını kaçırdılar.

1980 ve 1990’ların daralmasına rağmen, ev içi emeği kuramsallaştırmaya dönük belli bir ilgi devam etti. Şu ya da bu sebepten ötürü, Marksist teori geleneğinin kısmen güçlü olduğu yerlerde, ister erkek olsun isterse kadın, iktisatçı, sosyolog ve tarihçilerin oluşturduğu küçük topluluklar ev içi emek tartışması yazını içinde üretilenlerden devralınan sorular yönelttiler. Marksist bir çerçevede içinde çalışmakla bir taraftan ikili sistem analizine, bir taraftan da sınıf öncelikli kuramsallaştırmaya karşı koyan bir dizi yaklaşım sundular. Maxine **Molyneux**’un sosyalist-feminist tartışmanın iki patika

doğrultusunda yeniden yönlendirilmesini savunan “Ev İçi Emek Tartışmasının Ötesinde” yazısında söz konusu vurgu yapılmıştı. Birincisi, ev içi emek ilgisi üretim ilişkilerinin soyut düzeyinden uzaklaştırılarak daha somut olan “belirli sosyal formasyonlar ve onların yeniden üretimi düzeyi”ne yaklaştırılmalı (**Molyneux** 1979, 22). İkincisi, kuramsal tahkikat analiz nesnesini ev içi emeğin ötesine geçirmeli, çünkü kadınların ikincil konuma itilmesi meselesi “salt iktisadi ya da maddi etkenlere indirgenemez” (**Molyneux** 1979, 22). Makale ve kitapların süren bir akışı iki yönün de takip edildiğini göstermiştir.

İngiltere’de, örneğin, Miriam **Glucksmann** önerilen iki rotanın daha çok somut yönlerini [çözümlemeye] girişti. *Kadınların Birleşmesi* [kitabında] iki savaş arası dönemde sanayinin yeniden yapılanmasının nihayetinde Britanyalı kadınların savaş sonrası, hem evdeki hem de ücretli ekonomilerdeki, konumlarını nasıl etkilediğini inceler. **Glucksmann**’a göre “meta üretimindeki yapısal değişimler... yalnızca hem ev içi ekonomisinde hem de ev ekonomisi ve meta üretimi arasında meydan gelen paralel değişimlere referansla yeterli bir şekilde açıklanabilir” (**Glucksmann** 1990, 28). Daha genel bir ifadeyle, o analiz yönteminin öteki tarihsel durumlara da uygulanabileceğini iddia etmektedir. Yani, “cinsiyet ve sınıf arasındaki ilişkiye dair soyut soru özel olaylar bağlamında yanıtlanabilir. Bunların birikimi daha genel bir teorinin formüle edilmesine yardım edecektir” (**Glucksmann** 1990, 274).

Son zamanlarda herbirisi iktisatçılarca yapılmış iki çalışma ev içi emek tartışmalarını kadın ve kapitalizm üzerine yazılmış literatürün daha geniş bir çerçevesine dahil ederler. *Kadınların Çalışması ve Kapitalist Aile*’de (1992) Ben **Fine**, Marksizm ve Feminizm arasında olduğu varsayılan karşıtlığa da ikili sistem teorisinin analitik şizofrenliğine de karşı çıkar. Sınırlarının Althusserci bir yapısalılık tarafından şekillendirilmesinden dolayı daha önceki literatürü eleştirir. Kendi sorunlarıyla yüzleşemeyince “ev içi emek tartışması sıklıkla övücü olmayan ölüm ilanlarının telaşıyla basitçe tükendi” (17). **Fine** yenilenmiş bir Marksist-feminist çabayı savundu. Jean **Gardiner**, *Cinsiyet, Bakım ve İktisat* (1997) kitabında böyle bir çaba için daha az umutlu olmakla beraber değerli bir anket ve ev içi emek tartışması ölçümü sunar. **Gardiner**’e göre tartışma “Marksist feminist düşünürlerin zayıf, donanımsız ve tecrit edilmiş bir esastan başlamış hevesli bir proje” (97). İncelemeye muhtaç konuları açıklığa kavuşturabilme yetisi olsa da [bu kuram] kendi zaaflarının üstesinden gelemedi.

1990’larda ve sonrasında ev içi emek tartışmasıyla ilişkilendirilmiş kavramları kullanmaya devam edenler, sıklıkla bunu, tartışmanın daha önceki zayıflıklarını açıklığa kavuşturma ve düzeltme ihtiyacına herhangi bir referans olmaksızın, yaptılar. Ev içi emek, örneğin, hâlâ yeri, faileri ve içeriği besbelli bir şeymiş gibi kabul ediliyor. Başta daha fazla tartışmanın konusu olmakla birlikte, bir kavramın anlamlarıyla yeniden üretimi birbirinden farklı birkaç entelektüel gelenek içinde

(bkz. **Edholm, Harris and Young** 1977; **Beechey** 1979; **Himmelweit** 1983) genel bir önem kazandı. Benzer bir şekilde, işgücünün yeniden üretimi nosyonu şaşırtıcı biçimde esnekleşti: biyolojik üremeden tutun, özel evlerde [aile içinde], pazarda, ya da işyerinde insanların günlük devamlılıklarına katkıda bulunan, ister ücretli ister ücretsiz, her türlü çalışmayı kapsadı. Şimdi yeni ifade, “yeniden üretici [ya da doğurgan] emek”, insanların yenilenmesine katkıda bulunan kol emeği ile ücretlendirilmiş ve de ücretlendirilmemiş iş kadar hissi ve düşünsel emeği de içeren geniş bir etkinlik yelpazesini kapsıyor. Evelyn Nakano **Glenn** bu gelişmeleri özetler (**Glenn** 1992, 4).

Lise **Vogel** (1983, 2000) ev içi emeği bir Marksist politik ekonominin kayda değer yeniden yapılanması içine dâhil etmeye kalkışır. Örneğin o, ev içi emeği gerekli emeğin ikinci, şimdiye kadar gizlenmiş, bir bileşeni, yani kapitalizme özgü bir kategori, olarak konumlandırır. **Marx** tarafından tartışılan gerekli emeğin (“gerekli emeğin toplumsal ögesi” şeklinde yeniden adlandırıldı) yanı sıra, ikinci, şimdiye kadar gizlenmiş, bir “ev içi emek, ya da gerekli emeğin eve ait bileşenleri” –meta işgücünü üretenlerin ve bir bütün olarak işçi sınıfının günlük ve uzun erimli yenilenmesine katkı sunan ücretlendirilmemiş iş– saklı kalır (162). Ev içi emeğin değeri olmasa da, gerekli emeğin toplumsal bileşenleri ile birlikte, artı değere el koyma ve kapitalist toplumsal yeniden üretim için kaçınılmazdır.

Ev içi emek tartışmasının önemli ve uzun süren bir etkisi oldu, özet olsa

da bu böyleydi. Özel hanelerin [yani ailelerin] üretim, tüketim değil, birimleri olarak tanımlanması kadın etkinliklerinin çözümlendiği çerçeveyi kayda değer bir şekilde değiştirdi. Marksist politik ekonomiden kategoriler ödünç alarak ya da türeterek, ev içi emek kuramcıları ücretsiz ev işini ve özel hanelerde aile bireyleri tarafından yerine getirilen çocuk bakımını emek süreci gibi betimleme çalışmasına başladılar. Daha geniş bir ifadeyle, ev içi emek literatürü ev içi emek ve işgücünün yeniden üretimini, bir dizi eğilim ve çelişkiyi belirterek, kapitalist toplumsal yeniden üretim bağlamına yerleştirmeye çalıştı. Ve diğer gelişmelerin (örnek, kadınların artan işgücü katılımı; güçlü kadın hareketlerinin ortaya çıkışı; ana akım iktisatçıların hane halkı ve insani sermaye ilgisi) yanında, hem ev içi emeğin, iş gibi, toplumsal olarak görünür kılınmasına, hem de onun kamu politikaları gündemine konulmasına yardımcı olur. Ev içi emek tartışması kadınları analitik çerpeden kapitalizme dair Marksist kuramlaştırmanın kalbine kaydırmaya çalıştı. Ev içi emek kuramcıları hâlihazırdaki Marksist teorinin sınırlarını keşfetmeye başlayan ardında da Marksizm’in yaklaşan krizini sezinleyenlerin başında gelirler. Ev içi emek tartışması literatüründeki dikkate şayan anlam belirsizliklerine ve birçok gevşek hedefe rağmen, feminist teori ile Marksist politik ekonomi geleneğine meydan okuması bitmemiş bir tasarı olarak durmaktadır.

Lise Vogel

Çeviri: Muhsin Soyudoğan

KAYNAKÇA: P. Armstrong and H. Armstrong 1990, *Theorizing Women's Work*, Toronto; V. Beechey 1979, 'On Patriarchy', in *Feminist Review*, 3: 66–82; M. Benston 1969, 'The Political Economy of Women's Liberation', in *Monthly Review*, 21 (4): 13–27; M. Dalla Costa 1972, 'Women and the Subversion of the Community', in M. Dalla Costa and S. James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Bristol: 19–54; C. Delphy 1984, *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression*, London; F. Edholm, O. Harris, and K. Young 1977, 'Conceptualizing Women', in *Critique of Anthropology*, 9–10: 101–30; M. Gimenez 1990, 'The Dialectics of Waged and Unwaged Work: Waged Work, Domestic Labor and Household Survival in the United States', in J. Collins and M. Gimenez (eds), *Work without Wages: Domestic Labor and Self-Employment within Capitalism*, Albany: 25–45; N. Glazer 1987, 'Servants to Capital: Unpaid Domestic Labor and Paid Work', in N. Gerstel and H.E. Gross (eds), *Families and Work*, Philadelphia: 235–55; E. N. Glenn 1992, 'From Servitude to Service Work: Historical Continuities in the Racial Division of Paid Reproductive Labor', in *Signs*, 18 (1): 1–43; M. Glucksmann 1990, *Women Assemble: Women Workers and the New Industries in Inter-War Britain*, London; R. Hamilton and M. Barrett (eds.) 1986, *The Politics of Diversity*, London; H. Hartmann 1981, 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Toward a More Progressive Union', in L. Sargent (ed.), *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of*

Marxism and Feminism, Boston: 1–41; S. Himmelweit 1983, 'Reproduction', in T. Bottomore (ed.), *A Dictionary of Marxist Thought*, London: 417–20; M. Inman 1940, *In Woman's Defense*, Los Angeles; M. Inman 1964, *The Two Forms of Production Under Capitalism*, Long Beach (CA); V.I. Lenin 1965, *Lenin Collected Works (LCW)*, Moscow; K. Marx and F. Engels 1975–2005, *Collected Works (MECW)*, New York; M. Molyneux 1979, 'Beyond the Domestic Labour Debate', in *New Left Review*, I, 116: 3–27; P. Morton 1971 [1970], 'A Woman's Work Is Never Done', in E. Altbach (ed.), *From Feminism to Liberation*, Cambridge (MA): 211–27; L. Vogel 1983, *Marxism and the Oppression of Women: Toward a Unitary Theory*, New Brunswick; L. Vogel 1996, 'Engels's Origin: Legacy, Burden, and Vision', in C. Arthur, *Engels Today*, London; L. Vogel 2000, 'Domestic Labor Revisited', in *Science & Society*, 64 (2): 151–70; K. Weigand 2001, *Red Feminism: American Communism and the Making of Women's Liberation*, Baltimore; J. Windebank 1994, 'Explaining Women's Relationship to Home and Family: The Domestic Labour Debates in France', in *Women's Studies International Forum*, 17 (5): 499–509; I. Young 1981, 'Beyond the Unhappy Marriage: A Critique of the Dual Systems Theory', in L. Sargent (ed.), *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism*, Boston: 43–70.

* Aile Emeği/Ev İşi, Artı Değer, Ev Kadını Emek/İş, Feminizm, İş Bölümü, İşçi Sınıfı, Kadın Çalışmaları, Kadın

Hareketi, Kapitalizm, Kimlik Politikası, Marksizmin Krizi, Öğrenci Hareketi Patriyarka, Sınıflar, Ücretli Emek, Ev Kadınılaştırılması, Üretim Tarzı, Üretken/Üretken Olmayan Emek, Yaşamın Üretilmesi, Yeniden Üretilen Emek, Yeniden Üretim Hakları

* Arbeit, Arbeiterklasse, Arbeitsteilung, Familienarbeit/Hausarbeit, Feminismus,

Frauenbewegung, Frauenstudien, Hausfrau, Hausfrauisierung der Lohnarbeit, Identitätspolitik, Kapitalismus, Klassen, Krise des Marxismus, Mehrwert, Patriarchat, Produktion des Lebens, Produktionsweise, produktive/unproduktive Arbeit, Reproduktionsarbeit, reproduktive Rechte, Studentenbewegung